

A`jiniyaz atındag`ı NMPİ Pedagogika fakulteti
5111100-Muzika ta`limi qa`nigeligi bakalavr
bag`dari`

3a toparında «Da`stu`riy xalıq qosıqshılıg`ı» pa`ni

Tema: «Da;stanlardin' do'retiliwi»
«Muzıkalıq ta`lim» kaferasının` ag`a oqıtıwshısı
Romanova Sanobar
2016-jıl

«Da;stanlardin' do'retiliwi» teması boyınsha
SABAQ İSLENBESİ

Oqi'ti'w tu'ri	Maqseti	Uyreniw mexanizmi
Ko'rgizbeli ha'm a'meliy tu'sindiriw	Qaraqalpaq baqsilari, repertuarlari hamde tariyxi haqqında bilimlerin qa'liplestiriw	Bilimdi slaydlar arqali' ha'm tusinikler arqali mag'lumatqa iye boladi, qa'liplesedi
Programmalasti'ri'lg'an oqi'ti'w	Bilimlerdi dozalar, elementler tu'rinde payda etiw.	Qabi'l etiw, yadlap qali'w.
A'meliy oqi'ti'w	Mag'li'wmatti' sesli fonoteka tu'rinde payda etiw	Birgelikte ayti'w arqali' eslep qali'w

Sabaq tu`ri	A`meliy.
Sabaq rejesi	1. «Da`stu`riy ha`m xalq qosiqshılıg`ı» paninen «Da;stanlardin' do'retiliwi» teması boyınsha tu`sinik lerin qa'liplestiriw</li> <li>2. Dastanlar tariyxi ha'm mazmuni haqqında.</li> <li>3. O`zbek, qaraqalpaq xalq namaları atqarılıwı 4. Bir dastan atqariliwi(esse)
Sabaq maqseti	1. Qaraqalpaq baqsilari, repertuarlari hamde tariyxi haqqında bilimlerin qa'liplestiriw 2. Dastan atqariliwin esitiw ha'm mazmunin uyreniw
Talabanin' waziypası	1. 1. Qaraqalpaq baqsilari, repertuarlari hamde tariyxi haqqında bilimlerin qa'liplestiriw 2. Dastan atqariliwin akvarium metodi arqali esitiw ha'm mazmunin taliqlaw 2. Karaoke arqali a'meliy atqarip ko'redi
Woqıw na'tiyjesi	1. Qaraqalpaq baqsilari, repertuarlari hamde tariyxi haqqında bilimleri qa'liplesedi 2. Dastan atqariliwi haqqında duris mag'lumatqa iye boladi. 3. A'meliy aytıp ko'redi
Woqıtw quralları	Ameliy, u`lgili atqarıw, sa`wbet, texnik ko`rsetip beriw.

Sabaq mazmunı	Woqıtwshı	Talaba
1-basqısh Kirisıw 20	Ha'r qı'ylı' ko'rgizbe qurallanan paydalani'p, talabalardı'n' bilim ha'm uqiylılı'qları' jan'a elementleri haqqı'nda xabarlandı'radi'	Oqi'w informatsiyası'n qabi'l etip, mag'luwmatqa iye boladı'
2-basqısh Tiykarg'ı bo`lim 50	Informatsiyanı'n' en' a'hmiyetli jerlerin tu'sindiredi; Qaraqalpaq baqsılarınin tariyxı haqqında bilimlerin qa'liplestiriw Dastan atqarılıwin esittiriw ha'm Mazmunin ortag'a salıw, uyretiw	Qaraqalpaq baqsılarınin' tariyxı haqqında bilimleri asadı, dastan atqarılıwin esitediler, dastan xaqında dodalaydı , bilmeenlerin uyrenedi, a'meliy bilimleri qa'liplesedi.
3-basqısh Juwmaq 10	Bilimlerdi ulı'wmalastı'ri'wdi' sho'lkemlestiredi; Ta'kirarlaw, qı'yi'n jerlerin tu'sindiriw, tekseriw joli' menen oqi'w materialı'n bekkemlewdi sho'lkemlestiredi;	o'zlestirgen materialı'n uhwmalastıradi; Jan'a materialdı ta'kirarlaw, yadlawdm' ha'r qiyh a'mellerin paydalmıw joh menen o'zlestirilgen materialdı bekkemleydi;

O'tmishde xali'qti'n' ruwx'i'y sezimlari; shadli'q, quwani'sh, qaygi' ha'sret, qi'ynali'wlari' – xali'q do'retiwshiliginin' u'lgisi bolg'an **qosi'qlardi'** du'nyag'a keltirdi. Olar waqi'tti'n' o'tiwi menen sayqallani'p bu'gingi da'rejege keldi. Qosi'qshi'li'qtag'i' bul tu'rli atqari'w jo'nelis ha'm u'lgileri to'mendegishe:

Ku'ndelikli-turmi'sli'q qosiqlar

- Da'stanlar
- lirikaliq ha'm i'shqi'-muxabbat harakterdegi qosiqlar
- ma'resim qosi'qlari'
- miynet qosi'qlari'
- laparlar, oyi'nlalar
- balalar qosi'qlari' -dep atali'p- da'stu'riy qosi'q atqari'wshi'li'g'i ju'zege keldi.

-
- Jırawlardan an`ızg`a aylanıp ketken Soppaslı Sıpıra jıraw menen Qorqıt atalardan tartıp, ha`zırgı belgılı bolıp ju`rgen Shanko`t, Jıyen, Nurabılla, Qubanbay, Esemurat, Erpolat, O`gız jıraw, Qıyas, Jannazar, Jaqsi`li`q jıraw tag`ı basqalardın` o`tkenlígı ma`lım. Jırawlardın` atqarg`an da`stanları, (Qoblan, Alpamis, Qırıq-qız, Erqosay, Ha`jıgirey, Jana`dıl) t. b o`zının` ken` auditorıyasına ıye bolıp, xalıq ta`epinen teren` su`yispenshılıkke ıye bolıp keldı.
 - Usi joqaridag`i temalardi biz o`ttik Endi Dastanlar haqqında bilimimizdi bekkemlesek!
 - Dastanlardi ilimpazlar 6 dawirge bolgen. Bular:
 - 1. en`ayyemgi dawir-Shar-yar
 - 2. Pecheneg-Qipshaq dawiri XI-XII a`sirler (Qoblan)
 - 3. Altın Orda dawiri XIII-XV a`sirler (Edige, Nuratdin, Shora)
 - 4. Qon`g`irat Baysun XV-XVI a`sir (Alpamis, Maspasha)
 - 5. Buxara Bulung`ir Zarafshan (XVI-XVII a`sir Er-Ziuar, Qırıq-qız, Bo`zg`ulan, Shirin sheker)
 - 6. Xorezm, qaraqalpaq qissaxanları, baqsıları repertuari menen (XVII-XX a`sirler) Gor-o`g`linin` qaytiwi, Yusip-Ahmed, Garip-Ashiq, Yusip Zilayxa

- *Reje:*

1. *Dastanlardin` jaratiliwi.*
2. *Da`stinlardin` o`zine say o`zgeshelik ko`inisleri.*

- Orta-Aziya ha`m Qazaqstan, Turkmenstan xalqlari arasinda dastanlar, sonin`day da`stanshiliq o`neri rawajlang`anlig`in ha`mmege belgili. Ha`r bir xaliq o`zinin` tariyxiy otmishin, bu`gingi ku`nin, keleshektegi armanlarin qosiq ha`m da`stanlarda ayta alg`an. Tariyxdan belgili, eller ko`plegen awir miynetler, qiyinshiliqlar, ko`plegen to`gilgen qanlardin` arqasinan qiynalg`an. Sol qiyin zamanda armandarin da ayta almay xaliq o`zini arziw nietlerin, qiyinshiliqlarin jirlap dastanlar toqig`an, qosiqlar jaratqan. Qon`si xaliqlardin` dardleri bir bolg`anlig`i sebepli dastanlar bir mazmunda bolg`an.

Dastanshiliq o`neri qaraqalpaq xaliqinin` en` eskiden kiyatirg`an su`yikli o`nerpazlarimizdin` en` u`llisi esaplanadi. Olardin` sazi menen so`zi miynet adamlarinin` tilegineu`nles, tilegine say bolip keledi. Xaliqtin` dastanshiliq o`nerin rawajlaniwinda belgili darejede u`les qosqan atqariwshi dastan aytatug`in baqsi jirawlardin` xizmeti xaliqimizdin` ko`p a`sirlik tariyxinin` altin betlerin toliqtiradi. Olar o`zlerinin` kelip shig`iwi jag`inan teren` tariyxiy tamirlarina iye. Qaraqalpaq xaliqinin`a`yyemnen kiyatirg`an basip aliwshiliqlarg`a ha`m u`stem toparlarg`a qarsi guresi, olardin` joqari moralliq qa`sietleri, miynet qatnasiqlari, u`rip a`deti, ma`deniyati atqariwshilar ta`repien o`z doretiwshiliginde ko`rkem boyawlar menen sizip berilgen. Sonliqdan da xaliq namalarin dastanlarin saqlaw, rawajlandiriw da`stu`rinde dastan atqariwshilarin tutkan orni ulli.

Jirawlar

- Jirawlar batirliq jirlarinin` tiykarg`i atqariwshilari esaplanip, olar xaliq basindag`i awir miynet, joqshiliq zari, teren` qayg`isina sherikles, da`rtine da`rtles bolip, qayg`isin umittiriwdag`i jalg`iz kewil xoshi bolip min`-min`lag`an tin`lawshi auditoriyasinin` ju`regin terbetip otirdi.

Qanday jirawlarimiz bar?

- Ati an`izg`a aylangg`an Soppasli Sipira jiraw menen Qorqit ata, Asan qayg`idan tartip, song`i belgili bolip jurgen Toqtamis xannin` saray jirawlari Kamalzada, Jahan Mirza, XVIII-XIX a`sirde jasag`an Jiyen, Xalmurat, Qazaqbay, Shanko`t Erbay, Jiemurat, Nurabulla, Aytuwar, Qabil, Qurbanbay, Bekmurat, Erpolat, Xojambergen (O`giz jiraw), Esemurat, Qiyas, Paleke, Atamurat, O`teniyaz, Qulamet, Arzimbet, Jumabay, Shamurat, Jaqsiliq Xam t.b. xaliq poeziyasi menen iskusstvosinda atin shig`arg`an talay jirawlar atqariwshiliq , dastanshiliq o`nerimizdin` ko`p a`sirlik da`stu`rin bugingi ku`n menen ushlastiriwda sadqlik penen xizmet etip keldi.

QOSIQLAR

Da'sturiy qosiqalar

Ka'siplik muzika

Xaliq qosiqlari

Maqomlar...,

lapar

Katta
ashula

Diniy
qosiqalar

Lirikaliq
qosiqalar

dastanshiliq

Shosh
maqom

Alla
Hayyiw

Miynet
qosiqlari

Mawsim
qosiqlari

Etnikaliq
qosiqalar

*Ashiq –Aydin pirden pa'tiya alip ket,
pa'tiya almay zinhar ketpe G'o'ro'g'li!*

- **5- qosi'msha.** Dastanlarga mu'nasebetin'iz? - Testte bilimin'izdi sinap korin'
- **Blits- soraw texnologiyasi**
- Da'stu'riy xaliq qosiqshilig'inda dastanlardin' ahmiyeti nede?
- Baqsilardan kimlerdi bilesiz ha'm olar qanday saz-asbablar menen atqaradilar?
- Qanday dastanlar bar?
- Dastanlardi izertlegen ilimpazlardan kimlerdi bilesiz?
- Qon'si xaliqlar dastanlari menen qanday baylanislilig'i bar?
- Shinqobiz saz a'sbabin kimler atqaradi?

No	Shig'arma	Salt dastur qosiqlari	Ashiqliq dastanlari	Batirliq dastanlari
1.	G'arip-ashiq			
2.	Go'ro'g'li			
3.	Yusip-Ahmed			
4	Yaramazan			
5.	Alpamis			
6.	<u>Edige</u>			
7.	Sharyar			

O'-betinshe berilgen jumislardi tomendegi tiykarg'i a`debiyatlardan paydalansan'iz boladi

- 1. I.A.Karimov. «Milliy istiqlol mafkurasi». Wzbekiston nashriyoti. 2000 yil.
- 2. R.G`.Qodirov. «Musiqqa psixologiyasi». Toshkent. Musiqqa nashriyoti. 2005 yil.
- 3. I.Rajabov. «Maqom asoslari». Wrtta va oliy wquv yurtlari uchun metodik qwllanma. Wzbekiston madaniyat vazirligi madaniyat bwlimi. Toshkent. 1992 yil. 90-bob.

• **Qosimsha a`debiyatlar**

- 1. Yu.Rajabiy. «Shashmaqom». 1-II-III-IV-V-VI tomlar. Toshkent. G`.G`ulom nashriyoti. 1956-1971 yillar.
- 2. Yu.Rajabiy. «O'zbek xalq musiqasi». V-tom. O'zbekiston Davlat badiiy adabiyoti. Toshkent. 1959 yil.
- 3. M.Yusupov. «Xorazm maqomlari». 1-2-3 tomlari. Toshkent. O'zbekiston nashriyoti. 1972-1979 yillar.
- 4. «O'zbek xalq musiqasi». O'zbek adabiyoti va san`ati. 1-1X tom. Toshkent. 1957-1966 yillar.
- 5. K.Aymbetov «Xalq danaligi» No`kis. 1988j
- 6. K.Maxsetov «Qaraqalpaq jiraw, baqsilari» No`kis. 1983j
- 7. K.Maxsetov «Dastanlar, jirawlar, baqsilar» No`kis. 1992j
- 8. T.Adambaeva «Qaraqalpaq muzikasi tariyxinan» No`kis.1985j.
- 9. K.Asqarov «Baqsı jiraw tiykarlari»-paninen leksiya testi
- 10. A.Xalimov «Qaraqalpaq xalıq qosıqları» No`kis.1988 j
- 11. A.Ta`jimuratov. Qaraqalpaq xalıq qosıqları tuwralı. No`kis, 1979.
- 12. K.Ma`mbetov. Qaraqalpaq tolg`awları. No`kis.: «Bilim», 1995.

Paydalangan adebiyatlar dizimi

1. *Ayimbetov.K. Xalıq danalıg`ı., N.Qaraqalpaqstan - 1988, 489 b.*
2. *Allamuratov.A. ., N.Qaraqalpaq iskusstvosi tariyxınan.Nokis . ., N.Qaraqalpaqstan - 1968, 189 b*
3. *Maqsetov.K. ., N.Qaraqalpaq jiraw baqsıları Nokis. ., N.Qaraqalpaqstan - 1983, 189 b.*
4. *Maqsetov.K. Dastanlar, jiraular, baksilar. N.Bilim. 1992 j. 270 b.*
5. *Xalimov.A. K.,Qaraqalpaq xalıq namaları. T.1959.390 b.*

Muzika insan, tabiyat jaraliwi menen payda bolg'an, onin' qandayda bir sexirli insan tu'sinbes bir a'lemine shaqiradi. Farabiy (873-950)"Muzika xaqqinda u'lken kitap"inda muzikanin' insan psixologiyasi ha'm ruwhiy a'limine u'lken a'hmiyetli ekeni tuwrali jazg'an.

Ibn Sino (980-1037)muzikanin' ruwh penen birgelikte denege ha'm shipali ta'sir ko'rsetiwi haqqinda aytipo'tken. Sonday eken bul uyrenip atirg'an da'sturiy qosiqshiliq pa'nin keleshektegi pedagogikaliq protsessin'izde balalarg'a sin'dirip bariw, olardin' ta'rbiyasina jaqsi ta'sir etiwine bas juwapker ekenin'izdi unitpawin'iz kerek.

● **** *Diqqatin'iz ushin rahmet!*

